

O‘SMIRLARDA AXBOROT MANBALARIGA QARAMLIK SHAKLLANISHINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK JIHATLARI

*Yunusova Go‘zal Sulstonovna,
Farg‘ona davlat universiteti. Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), dotsent.*

Annotatsiya. O‘smirlik davri shaxs rivojlanishidagi eng muhim davrdir. Maqolada o‘smirlik yoshidagi bolalarni axborotga qaramligini ijtimoiy-psixologik jihatlari to‘g‘risidagi statistik ma‘lumotlar, pedagog-psixolog olimlarning ushbu masaladagi qarashlari, xulosa va tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, axborot xavfsizligi, psixologlar, ta‘lim-tarbiya, internetga qaramlik, kompyuter, virtual olam

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗАВИСИМОСТИ ОТ ИСТОЧНИКОВ ИНФОРМАЦИИ У ПОДРОСТКОВ

*Юнусова Гузал Султановна,
Ферганский государственный университет. Доктор философии (PhD) в области психологических наук, доцент.*

Аннотация. Подростковый возраст является наиболее важным периодом в развитии личности. В статье приведены статистические данные о социально-психологических аспектах информационной зависимости детей-подростков, взгляды педагогов-психологов на этот вопрос, выводы и рекомендации.

Ключевые слова: подростковый возраст, информационная безопасность, психологи, образование, интернет-зависимость, компьютер, виртуальный мир.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF DEPENDENCE ON INFORMATION SOURCES IN TEENAGERS

*Yunusova Gozal Sultanovna,
Fergana State University. Doctor of philosophy (PhD) in psychological sciences, associate professor.*

Annotation. Adolescence is the most important period in personality development. The article provides statistical data on socio-psychological aspects of information addiction of adolescent children, views of pedagogic-psychologists on this issue, conclusions and recommendations.

Key words: adolescence, information security, psychologists, education, Internet addiction, computer, virtual world.

Bugungi kunda ta‘lim-tarbiya jarayonining oldida turgan dolzarb vazifalardan biri barkamol shaxs tarbiyasida milliy qadriyatlar va urf-odatlardan foydalanishdir. Ayni paytda, yurtimizda ma‘nan yetuk hamda barkamol bo‘lgan shaxsni voyaga yetkazish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan. Bu xususda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M.Mirziyoev “Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi loyihalarni boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2017 yil 29 avgustdagi PQ-3245-son qarorini bajarish yuzasidan hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda axborot va jamoat xavfsizligi, shuningdek huquq-tartibotni ta‘minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni kuchaytirish, Davlat

axborot tizimlari va resurslari, shuningdek, Internet tarmog'i milliy segmentining axborot xavfsizligini ta'minlash sohasidagi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish qarorlarining qabul qilinishi yurtimizda axborot manbalariga bo'lgan qaramliklarni oldini olish va axborot xavfsizligini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Bilamizki, jamiyat yoshlar ongida ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirmasdan yoxud mustahkamlamasdan turib o'z istiqboliga erisha olmaydi, shuningdek har bir davlat o'sib kelayotgan kelajak avlodni o'z milliy qadriyatlari, an'ana va urf-odatlarini negizida tarbiyalashi uchun o'z taqdirini o'zi belgilash huquqiga ya'ni mustaqillikka erishgan bo'lishi kerak.

Konseptsiyani amalga oshirish natijasi 2030-yilgacha zamonaviy axborot makonida erkin va mustaqil harakatlana oladigan yosh fuqarolar avlodini shakllantirish bo'lishi kerak. Bolalarning tarixiy-madaniy merosdan erkin foydalanishi, vatanparvarlik qadriyatlariga ega bolalar va o'smirlar sonini ko'paytirish, sog'lom turmush tarzini ommalashtirish kabi asosiy xususiyatlarga ega media muhit yaratilishi rejalashtirilgan, va bolalarda intellektual mulk va mualliflik huquqiga hurmatli munosabatni shakllantirish. 3 yoshgacha bo'lgan bolalarga kompyuterdan foydalanishga ruxsat berilmasligi kerak, bu ular uchun juda yuqori hissiy va vizual stress. 3-7 yoshli bolalar kuniga 15 daqiqadan ko'p bo'lmagan ekranda bo'lishlari kerak. Shu bilan birga, kompyuter o'yinlari darslarini haftada ikki martadan ko'p bo'lmagan holda o'tkazish tavsiya etiladi va ko'zlar uchun gimnastika bilan yakunlanishi kerak.

Birinchi sinf o'quvchilari - 10 daqiqa.

2-5-sinf o'quvchilari - 15 daqiqa;

6-7 - 20 daqiqa;

8-9 - 25 daqiqa;

Kompyuterda 15-20 daqiqa ishlagandan so'ng, bola ko'zlari uchun maxsus mashq bajarishi kerak. Kibermakonda bolaning xavfsizligini ta'minlash uchun bolalar bilan ishlaydigan mutaxassislar birinchi navbatda ushbu zonani o'zlari yaxshi bilishlari kerak. So'nggi yillarda bolalar uchun Internet xavfsizligi muammolarini o'rganish tadqiqot va uslubiy faoliyatning yetakchi yo'nalishlaridan biridir. So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, Rossiyada: Internetda mustaqil ishni boshlashning o'rtacha yoshi 7 yoshni tashkil etadi va bugungi kunda yoshni 5 yoshgacha pasaytirish tendensiyasi mavjud. 4 yoshli bolalarning 88% ota-onasi bilan internetga kirishadi. 7-9 yoshda bolalar ko'pincha mustaqil ravishda Internetga kirishadi. 14 yoshga kelib, tarmoqdan birgalikda, oilaviy foydalanish faqat 7% o'smirlar uchun saqlanib qoladi. Bugungi kunda deyarli har ikkinchi bola mobil internetdan foydalanadi. 14 yoshgacha bo'lgan internet foydalanuvchilarining yarmidan ko'pi nomaqbul kontentga ega saytlarni ko'rib chiqadi.

39% bolalar porno saytlarga tashrif buyurishadi,

19% zo'ravonlik sahnalarini tomosha qiladi

16% qimor o'yinlariga berilib ketgan.

Bolalarning 14% giyohvandlik va spirtli ichimliklarga qiziqadi.

O'smirlar orasida internetga qaramlik bugungi dunyoda juda keng tarqalgan muammodir. Ota-onalar va psixologlar bolalarning virtual olamga tobora ko'proq sho'ng'ib ketayotganini, voqelik muammolaridan uzoqlashishga yoki o'yin-kulgi izlashga intilayotganini kuzatar ekanlar. Albatta, kompyuter bolaga juda ko'p foyda keltirishi mumkinligini inkor etib bo'lmaydi - bu bebaho ma'lumot, o'quv materiallari, qiziqarli kitoblar, filmlar, butun dunyo bo'ylab yangi do'stlar orttirish usuli va boshqalar. Uyda kam odam bo'lgan noyob va qimmatli kitoblarni tarmoqdan topish

oson. Ko'pgina o'yinlar sezilarli rivojlanish salohiyatiga ega - masalan, mantiqiy o'yinlar va boshqotirmalar tahlil qilish, ulanishlarni topish va mantiqiy zanjirlarni tiklash qobiliyatini mukammal darajada rivojlantiradi. Ijtimoiy tarmoqlarda muloqot sizga muloqot qobiliyatlarini yaxshilash va chet tillarini o'rganish imkonini beradi. Afsuski, kompyuterning barcha bu ajoyib xususiyatlari o'smirlarning kompyuterga doimiy qaramligi ko'rinishidagi salbiy tomonlarga ega. Biz o'smirlar haqida gapiramiz, chunki yosh xususiyatlariga ko'ra ular bunday psixologik kasalliklarning rivojlanishiga ko'proq moyil bo'lishadi, ammo shuni unutmasligimiz kerakki, yosh maktab o'quvchilari ham, kattalar ham kompyuterga qaramlikni rivojlantirishi mumkin. O'smirlik davrida Internetga qaramlik odatda ikkita turdan biri hisoblanadi: ijtimoiy tarmoqqa qaramlik yoki qimor o'yinlariga qaramlik. Eng xavfli psixologik rolli o'yinlarni ko'rib chiqadilar. Ayniqsa, o'yinchi o'yin dunyosini tashqaridan emas, balki o'z qahramonining ko'zlari bilan ko'radiganlar. Bunday holda, o'yinning bir necha daqiqasidan so'ng, o'yinchi o'yin qahramoni bilan to'liq identifikatsiya qilish lahzasiga ega. Gol urish kerak bo'lgan o'yinlar juda xavflidir katta miqdorda ball - ular o'smirlarda qimor o'yinlariga qaramlikning rivojlanishiga ham sabab bo'lishi mumkin.

O'quvchilar psixologiyasini o'rganish bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar haqiqatan ham teleko'rsatuvlar agressivlik darajasining ortishiga ijobiy ta'sir qilishini ko'rsatadi. Leonard Iron va Rouell Xyusmanlar 835 ta 8 yoshli bolalarda zo'ravonlik sahnalarini doimiy ko'rish ularda agressivlik bilan ijobiy korrelyatsiya (o'zaro bog'liqlik) qilinishini aniqlaganlar. Ular bu bolalarni 19 yoshlarida qayta tekshirganlarida 8 yoshda jangari filmlarni ko'rish 19 yoshda agressivlikka sabab bo'lishini aniqlaganlar, lekin 8 yoshda boladagi agressivlik 19 yoshda jangari filmlarga mukkasidan ketishga sabab bo'lmagan. Bu shuni anglatadiki, agressivlik jangari filmlarga ishqibozlikka emas, aksincha jangari filmlar agressiv moyillikka sabab bo'ladi. Chikagoda 758 ta va Finlyandiyada 210 ta o'smirlar o'rtasida o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bolaligida jangari filmlarni ko'p tomosha qilganlarda 30 yoshida jiddiy jinoyatlarni sodir qilish ehtimoli ko'proq bo'ladi.

O'smirlar ko'pincha kiberjinoyatchilar tomonidan yuborilgan havolalarga shubhasiz ergashadilar, virus bo'lib chiqishi mumkin bo'lgan yoki noqonuniy ma'lumotlarni o'z ichiga olgan noma'lum fayllarni yuklab olishadi. Tarmoqning xavf-xatarlari haqida yaxshi ma'lumotga ega bo'lmagan bola tajovuzkorga o'tananing kredit karta raqamini, elektron hamyon parolini, uning haqiqiy manzilini va boshqa ko'p narsalarni taqdim etishi mumkin. Giyohvand moddalarni targ'ib qilish, zo'ravonlik va shafqatsizlik, o'z joniga qasd qilish, abort qilish, o'z-o'ziga zarar yetkazish mo'rt bola ruhiyati uchun juda xavflidir. Bola e'tiqodga oid ko'plab shubhali fikrlarni qabul qiladi, ayniqsa ular to'g'ri aytilgan bo'lsa. Masalan, qanday qilib eng oson o'z joniga qasd qilish yoki qaysi tabletkalarni qabul qilish «qiziqroq» bo'lishi, shifokorga bormasdan istalmagan homiladorlikdan qanday qutulish haqida va hokazo. Bu bolalarni yollanma va boshqa shaxsiy maqsadlarda ishlatadigan ko'plab odamlar tomonidan qo'llaniladi. Yuqoridagi ma'lumotlarga qo'shimcha ravishda internetda juda ko'p shubhali o'yin-kulgilar mavjud, masalan, jinsiy aloqa, shafqatsizlik va zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi, juda ko'p moliyaviy sarmoyani talab qiladigan onlayn o'yinlarni kuzatish mumkin.

Shunday qilib, har qanday bola va o'smir kompyuterga qaram bo'lib qolishi mumkin, ammo quyidagi hollarda imkoniyat kamayadi:

- oilada do'stlik, tinchlik, qulaylik va ishonch muhiti mavjud;
- bolaning ko'p qirrali qiziqishlari va sevimli mashg'ulotlariga ega;
- bola boshqalar bilan ijobiy munosabatlar o'rnatishni biladi;

- bola hech bo'lmaganda eng kichik maqsadlarni qanday qo'yishni biladi.

Yuqorida ta'kidlanganidek axborot oqimining bevosita ta'siri eng yuqori darajada shaxs sifatida odamga yo'naltiriladi, chunki axborot bosimi har doim psixologik xarakterga ega bo'lib psixologik mexanizmlar orqali xulqni belgilaydi. Axborot fazosining globallashuvi, tobora ortib borayotgan axborot xajmi odam ongiga yog'ilib uning axborot ongini ma'lum stereotiplar, fikrni toraytiradigan ustanovkalar, dunyoning buzilgan obrazi bilan to'ldiradi, shaxsning o'ziga xos qadriyatlarini yo'nalishi va qabul qilayotgan ma'lumotini shaxs tomonidan anglay olmaslik ko'rinishida yuzaki tafakkurning shakllanishiga sabab bo'ladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, axborot tizimlarini tobora rivojlanib borayotgan davrida, bu yutuq va yangiliklar bilan bir qatorda mavjud xavf-xatarlarga ham texnik-dasturiy, ham mustahkam milliy mafku-raviy immunitet hosil qilish bilan doimo tayyor turmog'imiz, sergaklikni unutmay, dunyo sivilizatsiyasida muhim o'ringa ega bo'la oladigan yoshlarni, yuksak salohiyatli va bilimli, eng asosiysi, yuksak ma'naviy insonlar qilib tarbiyalamog'imiz shartdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Sh. M. Mirziyoevning "2017-2021-yillarga mo'ljallangan xarakteristikalar strategiyasi" T.: "Oliy majlisning XI – sessiyasidagi nutqi"

2. Saidov. A, S.Sultonov. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va inson huquqlari. T: Adolat. 1998 y. 178 b

3. Qilichev F. Zamon va makon tahlili. T: 1992 yil.

4. Ярочкин В. И. Информационная безопасность. Учебник для студентов Вузов М.: Фонд «Мир», 2003.

5. Юнусова Г. С. Влияние внутрисемейных отношений на готовность к социальной жизни детей // The Way of Science. – 2014. – с. 77.

6. Юнусова, Г. С. «Влияние внутрисемейных отношений на готовность к социальной жизни детей.» The Way of Science (2014): 77.

7. Юнусова, Г. С. (2014). Влияние внутрисемейных отношений на готовность к социальной жизни детей. The Way of Science, 77.